

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ : ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ : κ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΓΚΑΒΕΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

A. M: 1340200200895

ΕΞΑΜΗΝΟ Η΄

ΑΘΗΝΑ 2005

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπλήρωση των στόχων του ατόμου ως ξεχωριστής οντότητας , αλλά ταυτόχρονα και μέρους του κοινωνικού συνόλου , επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό μέσα από την εργασία του . Η εργασία δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να ικανοποιήσει τις πνευματικές του ανησυχίες , να δραστηριοποιηθεί μέσα στον κοινωνικό του περίγυρο , αλλά και να αποκτήσει τα υλικά εκείνα αγαθά , που του εξασφαλίζουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης . Αποτελεί μέσο βιοπορισμού και ψυχικής ικανοποίησης και κοινωνικής ολοκλήρωσης , έχει κεντρική σημασία και ξεχωριστό ενδιαφέρον για την ίδια τη ζωή του ανθρώπου .

Ως βασική εκδήλωση της ανθρώπινης προσωπικότητας η εργασία αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα , που κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα στο άρθρο 22 παρ. 1 . Η θεμελιώδης σημασία της εργασίας για τον άνθρωπο διαφαίνεται και από το γεγονός ότι γύρω από την εργασία έχει αναπτυχθεί ολόκληρη επιστήμη , η επιστήμη του εργατικού δικαίου , βασικοί στόχοι του οποίου αποτελούν κατά πρώτους η διαφύλαξη των συμφερόντων των εργαζομένων , αλλά και των εργοδοτών και η εύρυθμη λειτουργία των εργασιακών σχέσεων .

Το αίτημα για παροχή εργασίας , καθώς και η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας , συνδέονται με την κοινωνική πορεία και εξέλιξη του ανθρώπου και αποτέλεσε πεδίο ευρύτατων συγκρούσεων ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές τάξεις μέχρι να φτάσουμε στην σημερινή κατάσταση , στα πλαίσια της οποίας το δικαίωμα εργασίας κατοχυρώνεται από όλα σχεδόν τα συντάγματα και από διεθνείς συμβάσεις .

Το άρθρο 22 παρ. 3 εδ. α΄ του Συντάγματος , ορίζοντας πως απαγορεύεται οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας , δεν κάνει καμμία διάκριση σχετικά με το πρόσωπο επί του οποίου θα μπορούσε να επιβληθεί ο καταναγκασμός . Φορείς λοιπόν του δικαιώματος μη αναγκαστικής εργασίας είναι όχι μόνο Έλληνες αλλά και αλλοδαποί . Άλλωστε σε ένα τέτοιο ζήτημα που συνυφαίνεται άμεσα με την αρχή της ανθρώπινης αξίας δεν θα μπορούσε

να γίνει λόγος για απόλαυση του μόνο από μία συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων . Φορέας είναι όχι μόνο ο εργαζόμενος με σχέση εξαρτημένης εργασίας , αλλά και ο ελεύθερος επαγγελματίας , ο δημόσιος λειτουργός , ο επιχειρηματίας και γενικά ο καθένας ακόμα και αν δεν εργάζεται καθόλου .

Από τη ρητή απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας , το Σύνταγμα προβλέπει εξαιρέσεις , πρώτον υπό έκτακτες συνθήκες και δεύτερον στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης . Και οι δύο αυτές εξαιρέσεις αποτελούν περιπτώσεις κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης , που είναι χρέος όλων των πολιτών και την εκπλήρωση του οποίου δικαιούται το Κράτος να αξιώνει .

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ
1. Εισαγωγή.....	2
2. Πίνακας περιεχομένων.....	4
3. Βιβλιογραφία.....	5
4. Άρθρο 22 του Συντάγματος.....	6
5. Έννοια εργασίας.....	7
6. Αναγκαστική εργασία.....	10
7. Συμπεράσματα.....	15

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αγαλλόπουλου Χ. , « Η αναγκαστική εργασία » , ΕεργΔ , τ. 45 , (1992) .

- 2) Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα , *Συνταγματικά Δικαιώματα , Γενικό Μέρος , Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου* , Τ. Γ΄ - Ημ. Ι , Αθήνα 2005 .

- 3) Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα , *Συνταγματικά Δικαιώματα , Ειδικό Μέρος , Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου* , Τ. ΙΙΙ΄ - Ημ. Β΄ , Αθήνα 2005 .

- 4) Καρακατσάνη Αλεξάνδρου , *Ατομικά Εργατικά Δικαιώματα* , εκδ. Σακκουλα , Αθήνα 1995 .

- 5) Τραυλού – Τζανετάτου , « Συμμετοχή των μισθωτών στις επιχειρήσεις και Σύνταγμα » , Δίκαιο και Πολιτική , 3/1982 .

- 6) Χρυσογόνου Κ. , *Η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας και η επίταξη προσωπικών υπηρεσιών* , Αθήνα 1992 .

ΆΡΘΡΟ 22 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

1. Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος , που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού .

Όλοι οι εργαζόμενοι , ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση , έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας .

2. Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας , που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και , αν αυτές αποτύχουν , με τους κανόνες που θέτει η δαιτησία .

3. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τους δημόσιους υπαλλήλους και τους υπαλλήλους οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου .

4. Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται .

Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης ή για την αντιμετώπιση αναγκών της άμυνας της Χώρας ή επείγουσας κοινωνικής ανάγκης από θεομηνία ή ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία , καθώς και τα σχετικά με την προσφορά προσωπικής εργασίας στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης για την ικανοποίηση τοπικών αναγκών .

5. Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων , όπως ο νόμος ορίζει¹ .

---

¹ Το Σύνταγμα της Ελλάδος 1975/1986/2001 .

ΕΝΝΟΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Εργασία είναι το σύνολο των ενεργειών του ανθρώπου , που αποσκοπεί κατά κύριο λόγο στην παραγωγή οικονομικά αποτιμητού αποτελέσματος . Αποτελεί συνεπώς εργασία όχι οποιαδήποτε δραστηριότητα , αλλά μόνο η άμεσα ή έμμεσα αμειβόμενη ή κερδοσκοπική απασχόληση . Είναι κάθε απασχόληση του ανθρώπου , κάθε μορφή μορφή δραστηριότητας με κάποιο σκοπό . Σκοπός της εργασίας , μπορεί να είναι οποιοσδήποτε , αρκεί να είναι θεμιτός , δηλαδή όχι παράνομος ή ανήθικος . Το είδος της εργασίας είναι αδιάφορο , μπορεί να είναι σωματική ή πνευματική , να συνίσταται σε ενέργεια θετική ή σε απλή εργασία σε ένα τόπο . Επίσης η ετοιμότητα για παροχή εργασίας , η δέσμευση δηλαδή του χρόνου του εργαζομένου χωρίς εγρήγορση των πνευματικών ή σωματικών δυνάμεών του , μπορεί να είναι αντικείμενο σχέσεων εργασίας , οπότε νομικά εξομοιώνεται με την εργασία ² .

Η εργασία εκφράζει το δικαίωμα του καθενός , για οικονομική αξιοποίηση των προσωπικών του δυνατοτήτων για εργασία , ενώ ταυτόχρονα αποτελεί εκδήλωση της προσωπικότητας του ανθρώπου .

Το δικαίωμα της εργασίας αποτελεί το θεμέλιο για την απόλαυση των βασικών αναγκών του ανθρώπου , υλικών , πνευματικών και ηθικών . Η ελεύθερη και ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος της εργασίας οδηγεί στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του εργαζομένου . Το δικαίωμα εργασίας ως βασική εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας είναι αναιφάρετο , κανείς δεν μπορεί να το στερηθεί και σε κανένα δεν μπορεί να επιβληθεί η άσκησή του με τη χρήση βίας . Ο εργοδότης του εργαζομένου , είτε είναι το Κράτος , είτε ιδιώτης υποχρεούνται να σέβονται το δικαίωμα αυτό στο σύνολό του , ενώ ταυτόχρονα το Κράτος έχει εκ του Συντάγματος την υποχρέωση προστασίας του δικαιώματος . Η σωστή και αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος της εργασίας ανάγει τον άνθρωπο από μέσο σε σκοπό .

---

² Αλεξ. Καρακατσάνη *Ατομικά Εργατικά Δικαιώματα* , εκδ. Σακκουλα , Αθήνα 1995 , σ. 42 .

Άνθρωπος και εργασία συνθέτουν μια διαλεκτική ενότητα , συγκροτούν την κινητήρια δύναμη δημιουργίας προόδου και μετασχηματισμού της φύσης και της κοινωνίας . Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος αναπαράγεται , αναπτύσσεται και πραγματώνεται σαν προσωπικότητα , προικισμένη με ικανότητα διαμόρφωσης του βιοτικού χώρου και του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσω της εργασίας . Για αυτό η νομική προστασία της εργασίας , σημαίνει πρωταρχικά και έσχατα , προστασία της ανθρώπινης αξίας και προσωπικότητας του μισθωτού³ .

Το άρθρο 22 αναμειγνύει ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα . Έτσι στο ίδιο άρθρο κατοχυρώνεται τόσο το ατομικό δικαίωμα της εργασίας ως ελευθερία εργασίας , όσο και η αξίωση προς την πολιτεία για δημιουργία συνθηκών απασχόλησης , που είναι το κοινωνικό δικαίωμα της εργασίας .

Ο όρος εργασία σημαίνει την αμειβόμενη ή κερδοσκοπική απασχόληση . Δεν καλύπτει την εθελοντική εργασία , που προστατεύεται από το γενικό δικαίωμα του άρθρου 5 παρ. 1 . Ως εργασία θεωρείται και η ευκαιριακή , η έμμεσα επικερδής ακόμα και η εκπαιδευτική .

Κατά συνέπεια το άρθρο 22 καλύπτει κάθε εργαζόμενο , δηλαδή και τον ελεύθερο επαγγελματία και τον μισθωτό , αλλά και τον εργοδότη . Αντίθετα στο εδάφιο β΄ της παρ. 1 το δικαίωμα ίσης αμοιβής αφορά μόνο τον εργαζόμενο με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας . Το ίδιο ισχύει και για την παρ. 2 του άρθρου 22 , δηλαδή τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας , που αφορούν μόνο τους με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας εργαζομένους .

Εργασία είναι το σύνολο των ενεργειών του ανθρώπου που αποσκοπεί κατά κύριο λόγο στην παραγωγή οικονομικά αποτιμητού αποτελέσματος . Ο παραπάνω ορισμός κατευθύνεται κυρίως στην οικονομική έννοια της εργασίας στην οποία αναφέρεται και ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 22 . Αρχικά η εργασία είναι σύνολο ενεργειών του ανθρώπου . Η μεσολάβηση εργαλείων και μηχανημάτων δεν αφαιρεί καταρχήν την ιδιότητα της εργασίας ως ανθρωπίνου έργου . Επιπλέον , με αυτόν τον τρόπο η εργασία αποκτά

---

³ Τραυλού – Τζανετάτου , « Συμμετοχή των μισθωτών στις επιχειρήσεις και Σύνταγμα » , Δίκαιο και Πολιτική , 3/1982 , σσ. 118 – 120 και Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα , *Συνταγματικά Δικαιώματα , Ειδικό Μέρος , Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου* , Τ. ΙΙΙ΄ - Ημ. Β΄ , Αθήνα 2005 , σσ. 364 – 366 .

οικονομικό περιεχόμενο και αναδεικνύεται σε ένα από τα βασικά μεγέθη του οικονομικού χώρου . Χαρακτηριστικό της εργασίας είναι ότι εκείνος που την παρέχει αποβλέπει στην παραγωγή οικονομικού αποτελέσματος , δηλαδή προϊόντος , που έχει οικονομική αξία⁴ .

Ο οικονομικός χαρακτήρας της εργασίας είναι διττός . Οικονομική αξία , έχουν , αφενός μεν η ίδια η εργασία , αφετέρου δε το προϊόν της . Το οικονομικό δίδυμο εργασία – αμοιβή , εμφανίζεται και στην συνταγματική προστασία της εργασίας και αποτελεί και συνταγματικό δίδυμο⁵ .

Η εργασία έχει την αντικειμενική και την υποκειμενική της διάσταση . Αντικειμενικά η εργασία ανήκει στους βασικούς συντελεστές της παραγωγής , αποτελεί βασικό μέγεθος του οικονομικού χώρου . Η εργασία δεν έχει μόνο την αντικειμενική , αλλά παράλληλα και την υποκειμενική της πλευρά , δηλαδή αποτελεί δικαίωμα (Σύνταγμα άρθρο 22 παρ. 1 εδ. α΄) . Η εργασία κατοχυρώνεται στο ισχύον Σύνταγμα αντικειμενικά . Από την θεσμική αυτή αντικειμενική κατοχύρωση απορρέουν τα ατομικά δικαιώματα εργασίας⁶ .

---

⁴ Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα , Συνταγματικά Δικαιώματα , Ειδικό Μέρος , Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου , Τ. ΙΙ΄ - Ημ. Β΄ , Αθήνα 2005 , σ. 364 .

⁵ ό. π. , σ. 364 .

⁶ Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα , Συνταγματικά Δικαιώματα , Ειδικό Μέρος , Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου , Τ. ΙΙ΄ - Ημ. Β΄ , Αθήνα 2005 , σ. 364 .

ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Το Σύνταγμα καθιερώνει καταρχήν την ελευθερία της εργασίας , με την έννοια της απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας . Κανείς δεν μπορεί να εξαναγκαστεί σε εργασία γενικά ή συγκεκριμένα . Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται . Εξαιρέσεις του κανόνα αυτού αποτελούν οι περιπτώσεις της επίταξης και της προσφοράς στους δήμους και στις κοινότητες (Συντ. άρθρο 22 παρ. 1 και 4) . Ο αναγκαστός χαρακτήρας της εργασίας εξαρτάται πάντως από την οικονομική κατάσταση και τις επιδιώξεις εκάστου⁷ .

Πριν από το 1975 , τα ελληνικά Συντάγματα δεν περιελάμβαναν ρητή απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας , χωρίς όμως αυτό να σημαίνει οπωσδήποτε ότι αυτή μπορούσε να θεωρηθεί συνταγματικά επιτρεπτή . Ωστόσο , συνηθέστερη μορφή αναγκαστικής εργασίας , η δουλεία ήδη από τα πρώτα Συντάγματα του Άστρους και της Τροιζήνας απαγορευόταν ρητά . Το άρθρο 4 των Συνταγμάτων 1844 και 1864/1911 καθιέρωνε το απαραβίαστο της προσωπικής ελευθερίας , συνέπεια της οποίας ήταν η ελευθερία της εργασίας δηλαδή το δικαίωμα να επιλέγει κανείς το επάγγελμα της επιλογής του , χωρίς να περιορίζεται , παρά μόνο όταν νόμος ορίζει . Μετά το 1952 η Ελλάδα κύρωσε με νόμους διεθνείς συμβάσεις , που απαγόρευαν την αναγκαστική εργασία . Πρόκειται για τις διεθνείς συμβάσεις εργασίας 19/1930 και 105/1957 και τη διεθνή σύμβαση της Ρώμης του 1950 για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου (Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) , η οποία κύρωθηκε με το νόμο 2329/1953 .

Το Σύνταγμα δεν αρκείται στην αναμφισβήτητη απόρροια από το δικαίωμα της εργασίας , αλλά απαγορεύει ρητά την ακραία περίπτωση υποχρεωτικής εργασίας .

---

⁷ Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα , Συνταγματικά Δικαιώματα , Ειδικό Μέρος , Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου , Τ. ΙΙ΄ - Ημ. Β΄ , Αθήνα 2005 , σσ. 364 – 365 .

Την αναγκαστική εργασία απαγορεύουν επίσης διεθνείς διακηρύξεις των ατομικών δικαιωμάτων , συγκεκριμένα το άρθρο 4 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.) και το άρθρο 8 παρ. 3 του Διεθνούς Συμφώνου με τα Ατομικά και Πολιτικά δικαιώματα (Δ.Σ.Α.Π.Δ.) καθώς και τις διεθνείς συμβάσεις .

Τα εργασιακά δικαιώματα , που είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα προστατεύονται από κάθε προσβολή και έναντι του οποιουδήποτε . Προστατεύονται αφενός έναντι του Κράτους και των οργάνων του και αφετέρου έναντι τρίτων .

Κατά το Σύνταγμα , η εργασία αποτελεί δικαίωμα και όχι καταρχήν υποχρέωση . Εκτός από τις προβλεπόμενες στο Σύνταγμα εξαιρέσεις και τις συμβατικά αναλαμβανόμενες υποχρεώσεις , η εργασία μπορεί να αποτελεί ηθική , αλλά όχι νομική υποχρέωση . Για το λόγο αυτό πρέπει να θεωρείται απαγορευμένη κάθε μορφή εξαναγκασμού , που οδηγεί στην εργασία χωρίς τη συναίνεση του ενδιαφερομένου , ανεξάρτητα από τον επιδιωκόμενο σκοπό . Ο εξαναγκασμός σε βάρος οποιουδήποτε εργάζεται , παρά τη θέλησή του αποτελεί υποβιβασμό του ανθρώπου σε μέσο για την επίτευξη προσπορισμού οικονομικού κέρδους και συνιστά προσβολή της αξιοπρέπειάς του . Η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας εξειδικεύει τη γενική αρχή , που καθιερώνει η θεμελιώδης και μη αναθεωρήσιμη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος , κατά την οποία η πολιτεία οφείλει να σεβεταιί και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου⁸ .

Η διάταξη περί αναγκαστικής εργασίας είναι *status negativus* σε σχέση με την εργασία , απαγορεύοντας την αναγκαστική εργασία . Παρέχεται στο φορέα του δικαιώματος μια σφαίρα ελευθερίας από την παρουσία του κράτους , το οποίο υποχρεούται να απέχει από κάθε επέμβαση σε αυτή . Προκειμένου να διασφαλιστεί αυτό θεσπίζεται νομική αξίωση του φορέα του δικαιώματος . Εάν δηλαδή θεσπιστεί με νόμο υποχρέωση παροχής αναγκαστικής εργασίας κατά παράβαση του άρθρου 22 παρ. 3 του Συντάγματος και παράλληλα επιβάλλονται ποινικές κυρώσεις σε περίπτωση παράβασης της υποχρέωσης αυτής , το ποινικό δικαστήριο υποχρεούται να

---

⁸ Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα , *Συνταγματικά Δικαιώματα* , Ειδικό Μέρος , Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου , Τ. ΙΙΙ' - Ημ. Β' , Αθήνα 2005 , σσ. 364 – 365 .

μην εφαρμόσει τον αντισυνταγματικό νόμο και να μην καταδικάσει τους τυχόν παραβάτες .

Σε περίπτωση , που κάποιος εξαναγκασθεί να εργασθεί , μπορεί να ανακύψει θέμα αστικής ευθύνης του Δημοσίου , σύμφωνα με το 105 του ΕισΝακ.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι ίσως να μην είναι πάντοτε εύκολο να χαράξει κανείς με απόλυτη σαφήνεια τα όρια μεταξύ θετικής και αρνητικής ελευθερίας εργασίας .

Η θετική ελευθερία εργασίας περιλαμβάνει την ελευθερία του ατόμου σε σχέση με την επιλογή του είδους και των λοιπών όρων εργασίας , καθώς επίσης και το δικαίωμα για την ελεύθερη αλλαγή τους . Οποιοσδήποτε νομοθετικός περιορισμός της θεωρείται αντισυνταγματικός , εκτός αν αποτελεί αναγκαίο μέτρο για την εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος , δικαιολογείται από το συγκεκριμένο είδος εργασίας και αφορά όλα τα άτομα , που τελούν υπό τις ίδιες συνθήκες .

Η αρνητική ελευθερία εργασίας συνίσταται στην αξίωση κάθε ανθρώπου , να μην εξαναγκάζεται με τη χρήση βίας ή με την απειλή κυρώσεων και παρά τη θέλησή του , να παρέχει την εργασία του σε άλλον , να απασχολείται υπό ανεπιθύμητες συνθήκες ή να μην παύσει την παροχή της εργασίας του .

Από τη ρητή απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας , το Σύνταγμα προβλέπει εξαιρέσεις , πρώτον υπό έκτακτες συνθήκες και δεύτερον στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης . Και οι δύο αυτές εξαιρέσεις αποτελούν περιπτώσεις κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης , που είναι χρέος όλων των πολιτών και την εκπλήρωση του οποίου δικαιούται το Κράτος να αξιώνει .

Η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας , έχει δύο εξαιρέσεις σύμφωνα με το Σύνταγμα . Υπό έκτακτες συνθήκες , όπως πόλεμος , επιστράτευση ή αντιμετώπιση των αναγκών της άμυνας της χώρας ή επείγουσας κοινωνικής ανάγκης από θεομηνία ή που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία , καθώς επίσης και για την ικανοποίηση τοπικών αναγκών .

Όσο πιο εκτεταμένες και αυστηρές είναι οι απαγορεύσεις και οι περιορισμοί , τόσο στενότερο καθίσταται το φάσμα των διεξόδων για τους ενδιαφερομένους . Σε ένα ακραίο σημείο μπορούμε να φτάσουμε στον έμμεσο

εξαναγκασμό του ατόμου να ασκήσει συγκεκριμένη εργασία , η οποία δεν το ικανοποιεί από καμία άποψη .

Ένα παράδειγμα μας δίνει το άρθρο 201 παρ. 6 του Κώδικα Δικηγόρων , σύμφωνα με το οποίο η ανάθεση σε δικηγόρο της παροχής δωρεάν δικηγορικών υπηρεσιών στους κατά την κρίση του διοικητικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου άπορους , συγκαταλέγεται στις αρμοδιότητες του τελευταίου . Όπως έκρινε το ΣτΕ με την 438/1990 απόφασή του η διάταξη συνιστά θεμιτή ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη στον τρόπο άσκησης του δικηγορικού λειτουργήματος ⁹ , το οποίο είναι κατεξοχήν ελεύθερο επάγγελμα , έχοντας όμως παράλληλα και το χαρακτήρα δημοσίου λειτουργήματος .

Σε κάθε άλλη περίπτωση , θα ήταν διαφορετική η κατάσταση , αν το Δ.Σ. του δικηγορικού συλλόγου εφαρμόζει τυχόν κατά τρόπο μεροληπτικό τη δυνατότητα , που του δίνει η παραπάνω διάταξη και επιβαρύνει συνεχώς συγκεκριμένο δικηγόρο με δωρεάν υπεράσπιση υποθέσεων . Στην περίπτωση λοιπόν αυτή μπορεί να θεωρηθεί πως η ρύθμιση του τρόπου άσκησης του δικηγορικού λειτουργήματος μεταπίπτει σε ανεπίτρεπτη επιβολή υποχρέωσης αναγκαστικής εργασίας .

Στην απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας δεν υπάγεται όμως έμμεση υποχρέωση εργασίας για εκπλήρωση υποχρέωσης χρηματικής παροχής , που στηρίζεται στο νόμο , όπως είναι π.χ. η κατά το νόμο υποχρέωση διατροφής τρίτων . Επίσης δεν αποτελεί επιβολή αναγκαστικής εργασίας , η κατά το νόμο υποχρέωση παροχής εργασίας για χρόνο διπλάσιο από τη χορηγηθείσα ήδη εκπαιδευτική άδεια , όταν ο εργαζόμενος μπορεί να αποχωρήσει νωρίτερα αν επιστρέψει το ποσό , που καταβλήθηκε σε αυτόν κατά την άδειά του .

Η γενική έκφραση « οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας » περιλαμβάνει πάντως και την επιβολή ποινής για τη μη εκπλήρωση από τον οφειλέτη πράξης η οποία ενεργείται μόνο από αυτόν . Επομένως η διάταξη του άρθρου 946 παρ. ΚποΛΔ παρ. 1 πρέπει να θεωρείται ως αντίθετη με το

---

⁹ Το Σύνταγμα 1990 , σ. 97 .

Σύνταγμα , όπως ορθά έκρινε και η απόφαση 919/1983 Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών¹⁰ .

Το άρθρο 22 παρ. 3 εδ. α΄ του Συντάγματος , ορίζοντας πως απαγορεύεται οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας , δεν κάνει καμμία διάκριση σχετικά με το πρόσωπο επί του οποίου θα μπορούσε να επιβληθεί ο καταναγκασμός . Φορείς λοιπόν του δικαιώματος μη αναγκαστικής εργασίας είναι όχι μόνο Έλληνες αλλά και αλλοδαποί . Άλλωστε σε ένα τέτοιο ζήτημα που συνυφαίνεται άμεσα με την αρχή της ανθρώπινης αξίας δεν θα μπορούσε να γίνει λόγος για απόλαυση του μόνο από μία συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων . Φορέας είναι όχι μόνο ο εργαζόμενος με σχέση εξαρτημένης εργασίας , αλλά και ο ελεύθερος επαγγελματίας , ο δημόσιος λειτουργός , ο επιχειρηματίας και γενικά ο καθένας ακόμα και αν δεν εργάζεται καθόλου .

---

¹⁰ Το Σύνταγμα 1983 , σ. 571 (919/1983 ΣτΕ) .

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως λοιπόν αντιλαμβανόμαστε το Σύνταγμα , ως ο υπέρτατος και θεμελιώδης νόμος του κράτους , αποτελεί μία από τις σπουδαιότερες πηγές του εργατικού δικαίου ασκώντας άμεση επιρροή στη διαμόρφωση των εργασιακών σχέσεων και στην άσκηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων . Υπό το πρίσμα αυτό , οι θεμελιώδεις αρχές του εργατικού δικαίου βρίσκουν αναπόφευκτη την απώτερη θεμελίωσή τους , στους συνταγματικούς κανόνες .

Το πεδίο του εργατικού δικαίου άμεσα επηρεάζουν το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος για το σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης αξίας και το άρθρο 5 του Συντάγματος για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου , σε συνδυασμό με τα επιμέρους ατομικά δικαιώματα , καθώς και με τα κατεξοχήν εργασιακά δικαιώματα, που ορίζει το Σύνταγμα .Έτσι λόγω της αυξημένης τυπικής ισχύος τους , σταθεροποιούν νομικά και κοινωνικά θεσμούς του εργατικού δικαίου ώστε δικαιολογημένα να γίνεται λόγος και για συνταγματικό εργατικό δίκαιο .

Το Σύνταγμα καθιερώνει καταρχήν την ελευθερία της εργασίας , με την έννοια της απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας . Κανείς δεν μπορεί να εξαναγκαστεί σε εργασία γενικά ή συγκεκριμένα . Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται . Εξαιρέσεις του κανόνα αυτού αποτελούν οι περιπτώσεις της επίταξης και της προσφοράς στους δήμους και στις κοινότητες (Συντ. άρθρο 22 παρ. 1 και 4) . Ο αναγκαστός χαρακτήρας της εργασίας εξαρτάται πάντως από την οικονομική κατάσταση και τις επιδιώξεις εκάστου¹¹ .

Το δικαίωμα της εργασίας αποτελεί το θεμέλιο για την απόλαυση των βασικών αναγκών του ανθρώπου , υλικών , πνευματικών και ηθικών .Η ελεύθερη και ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος της εργασίας οδηγεί στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του εργαζομένου . Το δικαίωμα εργασίας ως βασική εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας είναι αναιφάιρετο , κανείς δεν μπορεί να το στερηθεί και σε κανένα δεν μπορεί να επιβληθεί η άσκησή του με

---

¹¹ Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα , Συνταγματικά Δικαιώματα , Ειδικό Μέρος , Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου , Τ. ΙΙΙ΄ - Ημ. Β΄ , Αθήνα 2005 , σσ. 364 – 365 .

τη χρήση βίας . Ο εργοδότης του εργαζομένου , είτε είναι το Κράτος , είτε ιδιώτης υποχρεούνται να σέβονται το δικαίωμα αυτό στο σύνολό του , ενώ ταυτόχρονα το Κράτος έχει εκ του Συντάγματος την υποχρέωση προστασίας του δικαιώματος . Η σωστή και αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος της εργασίας ανάγει τον άνθρωπο από μέσο σε σκοπό .

Τα εργασιακά δικαιώματα , που είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα προστατεύονται από κάθε προσβολή και έναντι του οποιουδήποτε . Προστατεύονται αφενός έναντι του Κράτους και των οργάνων του και αφετέρου έναντι τρίτων .

Στα πλαίσια του σύγχρονου ανθρωποκεντρικού κράτους έχει αναχθεί σε συνταγματικό κανόνα η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας . Απαιτείται λοιπόν η δημιουργία θεσμών , που να διαφυλάττουν τα δικαιώματα των εργαζομένων , η θέσπιση και η εφαρμογή μέτρων για ίση μεταχείριση στο χώρο της εργασίας και η διαμόρφωση ενός κατάλληλου νομικού πλαισίου για την εύρυθμη λειτουργία των εργασιακών σχέσεων .